

Części mowy

cześć mowy	Pytania	przykłady	odmienia się
czasownik	co robi? co się z nim dzieje? w jakim jest stanie?	myje jest choruje	<ul style="list-style-type: none"> • osoby (ja, ty ...) • liczby (pojedyncza, mnoga) • czasy (przeszły, teraźniejszy ..) • tryby (oznajmiający, przypuszczający, rozkazujący) • rodzaje (męski, żeński, męskoosobowy..) • aspekt (dokonane, niedokonane) • wyróżniamy osobowe i nieosobowe formy czasownika
Rzeczownik	кто? co?	chłopiec, kwiatek	<ul style="list-style-type: none"> • przypadki • liczby • określamy rodzaj (ale nie odmieniamy) • dzielimy na własne i pospolite • żywotne i nieżywotne
przymiotnik	jaki? jaka? jakie? który? która? które? czyj? czyja? czyje?	dobry, piękny pomorski, krakowski ojcowski, matczyny	<ul style="list-style-type: none"> • przypadki, • liczby • rodzaje
przysłówek	jak? gdzie? kiedy?	pięknie blisko dzisiaj	nieodmienna część mowy
Przyimek	Nieodmienne		pod, z, nad, po, dla, przed, obok
Spójnik	Nieodmienne		i, oraz, ale, lecz, albo, lub

CZASOWNIK

Wiedzą o tym owieczki, wiedzą też barany, że czasownik oznacza czynności, zjawiska lub stany.

Czasownik informuje o:

- czynności (śpi, pracuje, idzie),
- stanach (śpi, kwitnie),
- zjawiskach (pada).

Odpowiada na pytania:

co robi? co zrobili?

co się z kimś dzieje? co się z czymś dzieje?

- **Czasownik odmienia się przez:**
  - **osoby** (ja, ty, on, ona, ono – my, wy, oni one),

Liczba pojedyncza			Liczba mnoga		
1. os.	Ja	Czytam	1. os.	my	Czytamy
2. os.	Ty	Czytasz	2. os.	wy	Czytacie
3. os.	on, ona, ono	Czyta	3. os.	oni, one	Czytają

- **liczby** (pojedyncza i mnoga),
- **rodzaje** - tylko w czasie przeszłym i **przyszłym złożonym**. W czasie teraźniejszym (maluję), przyszłym prostym (pomaluję), przyszłym złożonym z użyciem bezokolicznika (będą malować) - nie występuje odmiana przez rodzaje.
- Rozróżniamy: rodzaje:
  - w liczbie pojedynczej - rodzaj męski, żeński, nijaki
  - w liczbie mnogiej - rodzaj męskoosobowy, niemęskoosobowy
- **czasy**
  - teraźniejszy - czytam - czynność odbywa się w tej chwili
  - zapamiętaj i tak mów: umięją, rozumieją
  - przeszły - czytałem – czynności odbywały się w przeszłości
  - przyszły - czynność zostanie wykonana w przyszłości

formy czasu przyszłego

- ✓ forma prosta - *zbuduję, pomaluję* - nie odmienia się przez rodzaje (on, ona, ono – pomaluje, oni, one - pomalują),
- ✓ forma złożona – **będę** budował, **będę** malował - odmienia się przez rodzaje – (on – będzie budował, ona – będzie budowała, ono – będzie budowało, oni – będą budowali, one – będą budowały),

W formie złożonej może występować bezokolicznik (on, ona, ono) będzie budować (one, one) będą budować. Formy złożone z bezokolicznikiem nie odmieniają się przez rodzaje.

Osoby, liczby i rodzaje – czas przeszły, przyszły złożony – przykład:

Liczba pojedyncza

Osoba		r. męski	r. żeński	r. nijaki
1	Ja	spalem będę spał	spalam będę spała	.....
2	Ty	Spałeś będziesz spał	spaaś będziesz spała	.....
3	on, ona, ono	spał, będzie spał,	spaa, będzie spała	spao, będzie spao

Liczba mnoga

Osoba		Męskoosobowe	Niemęskoosobowe
1	My	spaliśmy	Spałyśmy
2	Wy	spaliście	Spałyście
3	oni one	Spali	Spały

W liczbie mnogiej - jeżeli w grupie wykonawców czynności są sami mężczyźni (chłopcy) lub przynajmniej jeden mężczyzna (chłopiec) używamy czasowników w rodzaju męskoosobowym (rodzice przyszli, kupili).

Gdy mówimy o grupie samych kobiet (dziewczynek), dzieci, zwierząt, roślin – używamy formy niemęskoosobowej (przyszły, kupiły).

Osobowe i nieosobowe formy czasownika

Czasowniki dzielimy na:

- osobowe formy – to czasowniki, w których można określić osobę wykonującą czynność (on czyta, ja idę, ty myjesz się),
- czasowniki nieosobowe – nie można określić osoby wykonującej czynność pływano, rozbito (charakterystyczna końcówka – **no, - to**) oraz pływać, rozbić, biec (charakterystyczna końcówka – **ć, - c**). Bezosobowe formy czasownika zakończone na – c, - ć nazywamy **bezokolicznikami**.
- **Mówimy:**
  - **(ja) szedłem, (ty) szedłeś** (nigdy: ~~szłem, szedłeś~~),
  - **lubiłem, lubiłeś, lubił, lubiliśmy, lubiliście, lubiłyśmy, lubiłyście** (nigdy: lubiałem, lubiałeś, lubiał), **lubiłam, lubiłam** (nigdy: lubiałam), przed literką *ł* lub *l* nie występują litery *a* oraz *e*
  - **wziąć, wziął, wziąłem, wzięliśmy** – bo wezmę, (nigdy: ~~wziąść, wzięłem, wzięliśmy~~)
  - **umiem, umieją, rozumieją** (nigdy: ~~umią, rozumią~~),

Rzeczownik

Rzeczownik to odmienna część mowy, która oznacza:

przedmioty	– pióro, zeszyt,
osoby	– chłopiec, mama, Jurek,
zwierzęta, rośliny	– pies, topola,
pojęcia	– etyka, prawo, dobro,
czynności	– bieganie, bieg, czytanie,
cechy	– młodość, wesołość, wysokość,

Odpowiada na pytania kto? co? Odmienia się przez przypadki i liczby, Występuje w rodzaju męskim, żeńskim, nikim (pamiętaj: rzeczownik nie odmienia się przez rodzaje, a jedynie wyróżniamy rodzaj jakim danemu rzeczownikowi raz na zawsze został przypisany).

Niektóre rzeczowniki – podobnie jak przymiotniki – nazywają cechy – Często kończą na – ość (cierpliwość, grzeczność).

	, liczba pojedyncza	
rodzaj męski (ten)	rodzaj żeński (ta)	rodzaj nijaki (to)
Giermek	lalka	biurko
Księżyc	sikorka	kociątko
Ołówek	panienka	jezioro

Rodzaj męski – r. m.	- ten – człowiek, wróg, żołnierz
Rodzaj żeński – r. ż	- ta – ławka, szafa, osa
Rodzaj nijaki – r. n.	- to – zadanie, pisklę, zło

liczba mnoga

rodzaj męskoosobowy (ci)	rodzaj niemęskoosobowy (te)
harcerze	Kobiety
panowie	Sukienki
Czytelnicy	Książki

Rodzaj męskoosobowy – r.m.-os.	- ci dowódcy, żeglarze, piraci
Rodzaj niemęskoosobowy - (r.nm.-os)	- te – babcie, zakonnice, pokojówki
Rodzaj niemęskoosobowy - (r.nm.-os)	- te – stoły, lampki, guziki

Możesz spotkać się z informacją, że w liczbie mnogiej rzeczownik posiada trzy rodzaje, podobnie jak w liczbie pojedynczej. Również jest to poprawne stwierdzenie (zamieszcza je wiele podręczników):

te kobiety	– rodzaj niemęskoosobowy (lub rodzaj żeński)
te jeziora	– rodzaj niemęskoosobowy (lub rodzaj nijaki, bo w l.poj - to jezioro)
ci miłośnicy	– rodzaj męskoosobowy (lub rodzaj męski)

Aby określić rodzaj rzeczownika należy utworzyć go w formie mianownika i dopasować zaimek wskazujący „ten”, „ta”, „to”, „ci”, „te”.

(z harcerzami – M.l.poj. – harcerz – ten harcerz – r. m.).

Rzeczowniki nie odmieniają się przez rodzaje. Natomiast określamy rodzaj rzeczownika. Rzeczownik w każdej formie gramatycznej zachowuje ten sam rodzaj.

Przyimek

Przyimek to nieodmienna część mowy i zawsze występuje z innym wyrazem.

Przykłady przyimków: przed, po, dla, w, o, nad, przez, pod, z, do, na.

Określa najczęściej położenie przedmiotu (osoby) względem innego przedmiotu (w, przy, nad, pod).

Przyimek z rzeczownikiem tworzy w zdaniu wyrażenie przyimkowe

Idzie **do parku.**

Położył **na talerzu**

Kopie **pod stołem.**

Przymiotnik

Przymiotnik odpowiada na pytania: jaki? jaka? jakie? Odmienia się przez:

- przypadki – przypadek i liczba przymiotnika są takie same, jak przypadek i liczba określanego rzeczownika. Aby określić przypadek przymiotnika należy odmienić przymiotnik wraz z rzeczownikiem.
- liczby,
- rodzaje

	liczba pojedyncza		
rodzaj męski (r.m.)	(jaki?)	wesoły	(chłopiec)
rodzaj żeński (r.ż.)	(jaka?)	wesoła	(dziewczynka)
rodzaj nijaki (r.n.)	(jakie?)	wesołe	(dziecko)

liczba mnoga

Rodzaj męskoosobowy (r.m.-os) – gdy określa grupę osób, w której są mężczyźni lub chłopcy bądź przynajmniej jeden mężczyzna lub chłopiec

(jacy?)   weseli   (chłopcy)

Rodzaj niemęskoosobowy (r.nm.-os) - gdy opisuje grupę osób, w której nie ma żadnego mężczyzny ani chłopca albo gdy opisuje zwierzęta, przedmioty, rośliny zjawiska

(jakie?)   wesołe   (dziewczynki, dzieci, pszczoły).

Przysłówek

1. Przysłówek to nieodmienna część mowy. Określa czas, miejsce lub sposób wykonywania jakiejś czynności i odpowiada na pytania:

jak?, w jaki sposób? – ciepło, po polsku, poprawnie,
gdzie?, skąd?, dokąd?, którędy? – daleko, z dołu, do góry, palami,
kiedy?, jak długo?, odkąd? – dzisiaj, do jutra, od wczoraj,
jak bardzo? ile razy? – bardzo, trzykrotnie.

2. Wiele przysłówków pochodzi od przymiotników (pięknie - piękny, szybko – szybki).

3. Niektóre przysłówki nie pochodzą od przymiotników (zniecka, bardzo, natychmiast).

SPÓJNIK

Spójnik to nieodmienna część mowy. Łączy on wyrazy w zdaniu.

Kupię pączka **i** cukierka.

To nie jest czarne, **lecz** granatowe.

Spójniki to między innymi: i, oraz, ale, lecz, albo, lub, bądź, jednak, zatem, dlatego, ani, czy, więc – (nigdy nie zaczynaj zdania od spójnika *-więc*).